

ІДЕЇ СУВЕРЕННОСТІ ТА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ОТЦЯ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

THE IDEAS OF SOVEREIGNTY IN DISCOURSE THE ETHNONATIONAL POLICY OF AUGUSTIN VOLOSHIN

Цихуляк І.М.,

*аспірант кафедри культурології, релігієзнавства та теології
Чернівецький національний університет*

*Солодкий мій Народе! Ти є сином великої Нації
святого Володимира Великого і Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена видатному громадському і політичному діячеві Августину Волошину (1874–1945 рр.) У статті, поруч з викладенням історично-політичного матеріалу, багато місця займають спогади про цю легендарну постать. На основі джерел (спогадів сучасників) досліджено етнополітичні, соціокультурні та навколоукраїнські перипетії першої половини ХХ століття, серед яких українцям випала доля змагатись за свою незалежність. Висвітлено суспільно-політичні обставини, в яких перебували закарпатські русини. Проаналізовано роль А. Волошина у захисті інтересів греко-католицької церкви.

Ключові слова: Карпатська Україна, Католицька Церква, політика, Августин Волошин, культура, національна свідомість.

Статья посвящена выдающемуся общественному и политическому деятелю Августину Волошину (1874-1945 гг.) В статье, наряду с изложением историческо-политического материала, много места занимают воспоминания об этой легендарной личности. На основе источников (воспоминаний современников) исследованы этнополитические, социокультурные перипетии первой половины ХХ века, среди которых украинцам выпала судьба защищать свою независимость. Отражены общественно-политические обстоятельства, в которых находились закарпатские русины. Проанализирована роль А. Волошина в защите интересов греко-католической церкви.

Ключевые слова: Карпатская Украина, Церковь, политика, Августин Волошин, культура, национальное сознание.

This article is sanctified to the prominent public and political figure to Augustine Voloshin (1874-1945). In the article alongside with exposition historically – political material, much place occupies remembrances about this legendary figure. On the basis of sources (remembrances of contemporaries) investigational ethno-political, sociocultural peripeteias of the first half of XX centuries among that a fate fell out Ukrainians to compete for the independence. Social and political circumstances there were Zakarpattia Ruthenians in that are reflected. The role of A. Voloshin is analyzed in defense of interests of greco-catholic church.

Key words: Carpathian Ukraine, Church, politics, Augustine Voloshin, culture, national consciousness.

Постановка проблеми. Останні два тисячоліття західна цивілізація, будуючи парадигму співіснування Церкви, держави і суспільства, визначила певною мірою фарватер історичного розвитку, а принцип взаємозв'язку між даними інституціями став однією з привідних тем різногалузевих наук. Акцентованого зацікавлення дослідників викликають мало висвітлені події початку ХІХ століття,

коли внаслідок кардинальних політико-економічних пертурбацій та змін у духовному, культурному і громадському житті відбулася значна переоцінка моделей і вартостей, заснованих на ототожненні Церкви з державою та поєднання релігії з політикою.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розгляд та аналіз діяльності Августина Волошина, та дослідження етнопо-

літичних, соціокультурних та навколоукраїнських перипетій першої половини ХХ століття, серед яких українцям випала доля змагатись за свою незалежність, а також роль А. Волошина у захисті інтересів греко-католицької церкви.

Виклад основного матеріалу. На порозі третього тисячоліття питання про роль Церкви у відродженні суспільства й оновленні держави знову стає актуальним. Як показує досвід перших років демократизації та розбудови незалежності України, молода держава, попри її щире намагання забезпечити реальну свободу совісті для своїх громадян, ще не спромоглася виробити універсальний *modus vivendi* стосовно Церкви, існування та віросповідні постулати якої, не так давно офіційно заперечувала атеїстична державна ідеологія. Як свідчить досвід минулого та актуальні навколо церковні перипетії, владним структурам притаманно часом невпевнено, інколи надто категорично, але майже завжди незграбно ставитись до Церкви, виявляючи елементарну необізнаність і нерозуміння її внутрішньої сутності.

Варто зазначити, що церковна ієрархія також зволікає з теоретичним опрацюванням та практичним втіленням власної концепції про роль та місце релігії у новому суспільно-політичному плині. На цьому тлі нове українське суспільство, яке змушене вирішувати цілий ряд гострих економічних, соціальних, ідеологічних та інших проблем, залишається якщо не байдужим, то розгубленим і дезорієнтованим у церковно-політичних справах.

Ситуація в Україні ускладнюється ще й тим, що протягом віків тут існували не лише різні християнські Церкви, але й державна влада, з якою місцевому населенню та його душпастирям доводилось мати справу, належала чужинцям. Таким чином на розвиток церковно-політичних традицій впливали зовнішні фактори, які так чи інакше даються взнаки у сучасних взаєминах між Церквою, державою і суспільством. Яким би не було наше сьогоднішнє ставлення до історичних преце-

дентів, вони є реальними, і їх не можна просто відкинути, а варто пізнати та зрозуміти.

Цю науково-історичну «оранку» присвячую спокою вічної пам'яті видатному українському політичному, культурному і релігійному діячеві, священику греко-католицької церкви, прем'єр-міністру автономного уряду Карпатської України, а згодом її президенту – Августину Волошину. Особі, пам'ять про яку утаємничувала радянська ідеологічна система. Позицію і відношення до якої не міг достосувати Ватикан. Великий українець, який у черговий раз став для великих світу цього каменем спотикання і був забутий своїми. І тільки зі здобуттям державної незалежності, ім'я професора, отця Августина Волошина заслужено і законмірно посіло достойне місце у канві національного диптиху героїв та світочів українського народу. 15 березня (1939 року, день проголошення Карпатської України) 2002 року Президент України Леонід Кучма підписав указ про присвоєння Президенту Карпатської України Августину Волошину звання Героя України (помертньо).

«Великі люди – як монументальні будівлі. Хто близько стоїть, величі їх не бачить... Треба відійти, щоб обкинути їх оком від гори аж до долу...» – писав Богдан Лепкий. З часу здобуття незалежності України та «воскресіння української наукової думки», колосальними зусиллями науковців, культурних та релігійних діячів, митців та педагогів у національну історіографію вписується фрагмент за фрагментом геніальна й харизматична постать – Августин Волошин. Багатогранність священика і політика в одній особі привертала увагу як сучасників Августина, так і людей нової епохи.

«Це не буде однославлення, коли я проведу реальну наступну характеристику постаті отця Волошина. Свою полум'яну пристрасть, увесь жар свого великого серця, всю проникливість достатнього розуму і мудрість та свій талант віддав служінню народові під Карпатами, бо ж

його партія була народною, найменше залежною від чужих впливів. У часі зриву ще більше помолодів душею набрався завзяття, мужнів, досягав надлюдської сили виростав понад усіх політиків того часу. Перед його просвітленим зором відкрився новий світ, нова епоха і завдяки його співпрацівникам і його самого дії у нього розвивалися природні почуття відповідальності за те все, що діялося в його краю. Він усвідомив собі, що вже більше не належить собі самому. Належить людям блискучої доби і всім тим, що прийдуть і народяться у Хусті, Рахові...». Так відзивався соратник Августина український громадський діяч, письменник, Михайло Бажанський [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життя і творчий шлях А. Волошина досліджували В. Бірчак, М. Вегеш, М. Зимомря, М. Кляп, О. Мишанич, П. Чучка. Педагогічну концепцію Волошина щодо формування якостей і навичок учителя вивчали В. Гомоннай, В. Росул. Зміст підручників, написаних Волошином, обґрунтовували Т. Беднаржова, Л. Маляр та інші. Фрагментарно досліджували керівництво Августина Волошина Ужгородською учительською семінарією І. Фекета і А. Штефан. Не залишалась поза увагою гострого пера як критиків, так і однодумців політична віртуозність отця Волошина.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розгляд та аналіз діяльності Августина Волошина, та дослідження етнополітичних, соціокультурних та навколоукраїнських перипетій першої половини ХХ століття, серед яких українцям випала доля змагатись за свою незалежність, а також роль А. Волошина у захисті інтересів греко-католицької церкви.

Виклад основного матеріалу. Галицький Митрополит і Архієпископ Львівський Андрей Шептицький, гаряче підтримуючи сподвижницьку діяльність уряду Августина Волошина, писав: «Трудно представити вам ентузіазм і радість, з якою ціла наша суспільність, увесь український народ у Галичині...

прийняли відомість, що Ваша Ексцеленція обняла владу у Карпатській Україні. Уважаємо премудрим зарядженням Божого провидіння, що вас вибрало на провідника народів Закарпаття. Тому народіві потреба й апостольська любов священника і мудрого проводу педагога, який би його виховував. Такого апостола, християнського педагога дав тому народіві, дав нам усім Всевишній у Вашій особі. Зо страхом Господнім і стримуючи не раз віддих, слідимо за кожним Вашим кроком, свідомі небезпек, якими Ви з усіх сторін оточені, і безконечно важкого Вашого завдання».

Онук і син священника Августин Волошин народився 17 березня 1874 року у селі Келеничі на Закарпатті. У 1883-1892 роках навчався в Ужгородській гімназії, а з 1893 по 1896 роки – на богословському факультеті Ужгородського університету. До 1900 року навчався у Вищій педагогічній школі у Будапешті. У березні 1897 року надзвичайно талановитий та освічений Августин був висвячений на священника Мукачівської греко-католицької єпархії. Служив капеланом в Ужгороді, викладав в Ужгородській вчительській семінарії у 1900-1912 роках, та був її директором до 1938 року. У 1933 році папа Пій 12-ий іменував о. Августина папським прелатом.

Визнання та достойну повагу Августин Волошин здобуває на теренах національного наукового видавництва. У 1899 році доктор Волошин написав і видав перший на Закарпатті підручник української мови. Автор і видавець близько 42 книг: «Буквар», «Грамматика», «Арифметика», шкільні підручники та посібники, праці з педагогіки, психології, логіки, соціального виховання, дидактики та історії педагогіки. Значення титанічної праці Августина Волошина справедливо відзначив відомий публіцист, політичний діяч В. Гренджа-Донський: «Найбільшою заслугою о. Волошина є те, що у ті часи найбільшої мадяризації пише і видає книжки, шкільні підручники і редагує майже єдину на той час газету

«Наука» <...> Працює у Товаристві святого Василя Великого, а коли мадярська влада закрила це Товариство, організовує разом з іншими друкарню і книгарню «УНІО» [3].

Ще до розпаду Австро-Угорської імперії Волошину судилося стояти біля стерня політичної долі свого краю. Після завершення Першої світової війни карта Східної Європи була розіграна поміж державами-переможцями. У липні 1920 року історичне Закарпаття під назвою «Підкарпатська Русь», всупереч рішенням Народного з'їзду Закарпаття про возз'єднання з Українською Народною Республікою, увійшло до складу Чехословацької Республіки. Ради справедливості слід зазначити, що з-поміж усіх створених держав Європи Чехословаччина була найдемократичнішою, однак це не означало, що стосунки між центральним урядом Чехословаччини і населенням Закарпаття були безконфліктними. Оскільки уряд не виконав своїх зобов'язань щодо забезпечення автономії краю, питання про незалежність Закарпаття призводило до ескалації напруги між Прагою та у цілому східними її провінціями.

Саме у ці часи і аж до проголошення незалежності Карпатської України, отець Августин Волошин виступатиме як один з найуспішніших громадських політичних діячів та державних реформаторів ХХ століття. Ставши прем'єром другого автономного уряду, А. Волошин закликав всіх українців до єднання у боротьбі за майбутнє рідного краю.

Як зауважив член-кореспондент НАН України, професор Олекса Мишанич: «Майже вся історія Закарпаття перших чотирьох десятиліть ХХ ст. пов'язана з іменем Августина Волошина. Ця світла постать активно присутня і у подальшому історичному процесі краю. Її значення ми належно оцінили тільки з кінця 80-х рр., коли почала відроджуватися незалежна Українська Держава. Велінням часу пішли у небуття демагогічні просторікування про «патера», «буржуазного націоналіста», «політичного авантюриста»,

і перед світом постав у всій своїй трагічній величі один із найвидатніших борців за українську національну ідею за Карпатами, президент Карпатської України. Короткочасне існування Карпатоукраїнської держави і її легітимного уряду, очоленого А. Волошином у 1938–1939 рр., засвідчили тяглість національно-визвольних змагань закарпатських українців, прискорили перетворення етнічної маси у народ. Перемогою української Правди за Карпатами у 1939 р. фактично завершився процес консолідації української нації на всіх обширах української території» [10].

У статті «Русини чи українці?», авторство якої приписують А. Волошину зазначається: «У часи великої мовної, підручничкової і національної боротьби, яка оце ведеться на нашому Підкарпатті між трьома напрямками, вороги нашого відродження пустилися шляхом епігонів і на спосіб червоних агітаторів і підлих хитрунів софізмами дурять наш бідний нарід. Не дивуємося їм, бо свідомі самі, що правди не мають за собою, стараються вони прикритою брехнею з'єднувати собі сторонників, тримаючися засади, що кожний середник, хоча б і найбільший злочин, – є добрий, якщо їм помагає до осягнення їхньої цілі. Назви «русин» ми не вирікаємося й не покидаємо її. Нею називалися наші славні князі в Києві й у Галичині й на Підкарпатті, нею називалися наші великі предки, нею називаємося і ми. Ця назва нам була і є дорога і свята. Але коли ми днесь на перше місце видвигаємо й завше підчеркуємо назву «українець-український», то це робимо для того, щоб відрізнити себе від тих, що сталися зрадниками нашого народу й як вовки в овечій шкурі іменем «русини», іменем руського народу, іменем ніби руської культури за мадярські пенге, за польські золоті туманять і продають русина. Вкрали нашу назву «русини» й нею послуговуються в своїй юдиній роботі. Щоб отже, відособнітися від тих справдішних яничарів і зрадників, ми перестаємо вживати стару нашу назву «русини», а вжива-

ємо нашу не много молодшу назву «українці». І цього нашого поступовання ніхто не може нам брати за зле» [1, с. 1].

Автор статті невпинно наголошував: «... ми мусимо видвигати другу нашу назву «українці», щоб більше підчеркнути нашу нерозривну одність із великим українським народом і щоб ясніше зазначити, що ми нічого спільного не маємо з тими, що називаючи себе русинами, туманять і продають наш руський народ» [1].

З настанням 1938 року, у зв'язку зі змінами політичних кон'юктур Східної Європи, почала стрімко наростати конфліктогенна ситуація. У результаті Мюнхенського перевороту Чехословаччина була ліквідована. На міжнародну арену висувалася небезпека нової філософії – ідеологія фашизму, яка згодом сколихне світ. Саме за цих умов і проявилася політична воля, хист та професіоналізм отця Августина Волошина як державника. Не спасувавши перед мегадержавами й не розгубившись на світовій політичній шахівниці, 15 березня 1939 року Сойм Закарпаття проголосив повну державну самостійність, ухвалена парламентом конституція визначила назву держави – Карпатська Україна, державний устрій – президентська республіка, державну мову – українська. Президент – ерудований політик Августин Волошин.

У контексті політично-адміністративної ретроспективи надзвичайно складними були відносини підкарпатських русинів з угорцями [4, с. 170]. Розв'язуючи міжетнічні проблеми шляхом добросусідства, о. Волошин водночас відстоював національні інтереси русинів-українців: «Ми хочемо з нашими сусідами-мадярами жити у згоді, ми готові їм віддати, що їм належить, але наші етнічні границі не пустимо і захоронимо народну єдність» [5, с. 151]. Ще більш болючим для Волошина залишалося соціальне становище та роль самих русинів. У низці часописів міжвоєнного періоду він характеризує як «незавидну долю нашу» [6, с. 90].

А. Волошин добре розумів, що причини тяжкого соціального становища українців

краю лежать не тільки в історичній колізії. Він наголошував, що лише історичні обставини не могли «причинити такий страшний упадок, в якому знаходиться наш руський народ». Таких причин слід назвати принаймні кілька. «Провинили в цьому казари, бо лихвою, паленкою і безсовісними маніпуляціями погубили русина матеріально, морально і тілесно; провинила адміністрація, провинила руська інтелігенція і провинив сам Руський народ». Якби влада й руська інтелігенція «подавали <...> корм культури і воздержовали народ от п'янствования», то й «казар-волк не мог би нападати на русина». А. Волошин пише, що русинське простолюддя виявилось беззахисним в обставинах ліберального законодавства: вовк-лихвар і шинкар не мав би нагоди наживатися на народному безталанні, якби «не подали ему на то свободу ошибочні ліберальні закони і несовісні чиновники, если би була власть скорше узнала свої соціальні должности на нашей бідной Верховині» [10].

Потрапивши в інші соціальні обставини, зазначає А. Волошин, русини виявляли прикметні цінні якості. «Не есть наш народ «глупим бараном», – заперечує А. Волошин єпископові сейкешфегерварському Оттокарові Прогасці, – но есть жертвою несчастных обстоятельств і, если отдалятся от него ті обстоятельства, сейчас поднесется сам своєю силою і не будет бояти од волка». І далі: «Народ наш має много цінних способностей <...> в Америці годен наш русин заробити багато грошей, організує приходи, товариства, будує церкви, школи, іміється к торгівлі, виховує собі інтелігенцію, словом, указується дуже добрим предметом для культурного розвитку» [10].

15 березня 1939 року, попри надзвичайно скрутне геополітичне становище у східній частині Європи, та етносоціальну напругу й розшарування суспільних, політичних, релігійних інститутів, українці здобули бажану незалежність Закарпаття. Знаючи про політичні настрої уряду Волошина, ще у ніч з 13 на 14 березня

1939 року Угорщина, за підтримки гітлерівської Німеччини, розпочала війну проти Карпатської України. 16 березня, угорські війська зайняли Хуст [2]. Через три дні вся територія Карпатської України була окупована Угорщиною [11].

Політична світова еліта з офіційною реакцією не поспішала, що означало мовчазне санкціонування окупації Закарпатської України. Німеччина, на підтримку якої очевидно розраховував Волошин, устами консула у Хусті порадила «не оказувать сопротивления венгерскому вторжению, ибо немецкое правительство в данной ситуации, к сожалению, не может взять Карпатскую Украину под протекторат» [7].

Уряд на чолі з Волошином, вимушений покинути Україну, емігрував до Югославії. Перебуваючи поза межами рідної землі, Августин Волошин закликав українців: «Високо тримаймо національний прапор, а воскресне Україна!»

За любов до своєї землі і українського народу, національні погляди та ідеї, палаючий патріотизм, відданість побудові Української держави, душпастирську вірність Церкві та непримиренну боротьбу проти комуністичної ідеології, 20 травня 1945 року радянськими спецслужбами СМЕРШу Августина Волошина було заарештовано та етаповано до Бутирської тюрми у Москві.

Волошин і Україна єдине ціле. Як у випадку поневолення України, так і під час ув'язнення її Керманіча, світова спільнота мовчала. Мовчав і Ватикан, не дивлячись на арешт священика католицької Церкви. Єдине – не мовчав час і вороги. Нелюдські умови і безперевні фізичні тортури й знущання відбирали сили і здоров'я літнього Волошина.

19 липня 1945 року закінчився земний шлях та перестало битися серце великого і гідного сина України, професора, док-

тора, Президента Карпатської України, Героя України отця Августина Волошина. Вина його перед людиноненависницьким та шовіністичним комуністичним режимом полягала тільки в одному: він народився українцем, українцем хотів жити, любив і поважав свій народ, бажав йому щастя і доброї вільної долі, боронив мову, історію та звичаї свого народу, був патріотом і священиком з вірою у Господа Бога та майбутнє своєї держави – України [3].

У світлі сучасних глобальних викликів та внутрішньо національних проблем варто часто згадувати слова Президента Карпатської України, отця Августина Волошина з його звернення «До всіх українців – на рідних землях і в розсіянні суцях», у важкому для закарпатців квітні 1939 року: «Доля всіх українських земель нині залежить передовсім од нашої праці й сили, і жодний громадянин не може нині усунутися од відповідальності. Тому, з Божою поміччю, з вірою у свої сили – усі до нової праці, до нових змагань за волю, честь і щастя Великого Українського Народу» [12].

Нами, чи більш пасувало б сказати пасивно щодо більшості (на наших очах), твориться сучасна і актуальна історія. Ми змагаємося за достойне місце між європейськими народами. Знайомимо світ з національною спадщиною традицій і мови. Несемо між європейські народи красу і цінності християнської культури, розкриваємо генетичну рису – любов до праці та любов до Бога й ближніх, любов до ворогів. Все це спричиняє, як не дивно, етнічні та міждержавні детонації. Сучасній політичній еліті (якщо така є) слід повертатися до думки і мудрості українських пророків і геніїв, які пройшли через подібне націотворче горнило і можуть допомогти тим, хто у нових умовах ХХІ століття знову звалив на себе політичну ношу та став на державотворчу прыю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Августин Волошин. «Русини чи українці»? Газета «Свобода». Ужгород, 1937. 2 вересня. Ч. 28. С. 1.
2. Вегеш Микола. Августин Волошин і Карпатська Україна. Львів: ЗУКЦ, 2004. 414 с.
3. Велич і трагедія президента Карпатської України Августина Волошина (до 66-х роковин мученицької смерті). URL: <https://www.religion.in.ua/10991-velich-i-tragediya-prezidenta-karpatskoji-ukrayini-avgustina-voloshina-do-66-x-rokovin-muchenickoyi-smerti.html>
4. Волошин А. Греко-католицьська церков у Подкарпатській Русі. Волошин Августин. Вибрані твори. С. 170.
5. Волошин А. З промови, виголошеної 26-го жовтня 1938 р. на мітингу в Ужгороді. Волошин Августин. Вибрані твори. С. 151.
6. Волошин А. Причини упадка народу нашого. Волошин Августин. Вибрані твори. С. 90.
7. «Карпатская Украина» 1938–1939 гг. Хронос. URL: <http://www.hrono.ru/sobyt/1900war/1939ku.php>
8. Легендарний президент Карпатської України. URL: <http://www.cnt.lviv.ua/wpcontent/uploads/2013/09/%D0%96%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%B8-%E2%84%96-1-2-2013.pdf>
9. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.П. Корецького; Упоряд. Ю.І. Римаренко. К.: Генеза, Довіра, 1996. 942 с.
10. Постать Августина Волошина на тлі історії Карпатської України. Частина 1. URL: http://h.ua/story/364788/http://a-ingwar.blogspot.com/2008/11/blog-post_4145.html
11. Сайт о Карпатской Украине – онлайн сборник материалов. URL: <http://1939.in.ua/>
12. Трагічна доля пастиря: Президент Карпатської України Августин Волошин. URL: <http://svoboda.fm/Culture/210200.html?language=ru>